

KOMUNIKACIJA U VJERONAUKU I KATEHEZI

ANA THEA FILIPOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu
Visoka teološko-katehetska škola u Zadru
Franje Tuđmana bb
23000 Zadar

Primljeno:
14. 11. 2005.
Izvorni
znanstveni
članak
UDK 268:007

Sažetak

Članak postupno i dokumentirano uvodi čitatelja u promatranje vjeronauka i kateheze s gledišta komunikacije. Polazeći od činjenice da je komunikacija bitna antropološka i teološka kategorija, autorica identificira prisutnost komunikacije u vjeronauku i katehezi na tri osnovne razine. 1. Ona je prisutna kao sustav personalnih i materijalnih komunikacijskih čimbenika i kodova koji čine pedagošku platformu i stvaraju socijalno-etičko ozračje unutar kojega se odvijaju procesi religioznog odgoja i učenja. 2. Komunikacija je način posredovanja sadržaja i postizanja ciljeva u vjeronauku i katehezi. Zbog toga su temeljna znanja o komunikaciji i njezinim zakonitostima te ispunjavanje uvjeta za autentičnu komunikaciju nužna pretpostavka za posredovanje, razumijevanje i interaktivno usvajanje vjeronaučnih sadržaja. 3. Komunikacija je i sam cilj vjeronauka i kateheze koji odgajaju za kulturu komuniciranja te vode međusobnom razumijevanju i društvenom sporazumijevanju subjekata. Na temelju Habermasovog razlikovanja asertoričkih, ekspresivnih i normativnih sadržaja u jezičnoj komunikaciji, naglašava se potreba diferenciranog pristupa pojedinim područjima vjeronaučnih i katehetskih sadržaja/ciljeva te ukazuje na potrebu uvježbavanja sposobnosti mijenjanja perspektive promatranja kako bi se došlo do sporazumijevanja i suglasnosti kada su u pitanju normativni sadržaji kršćanske vjere. Komunikacijski pristupi te sami ciljevi/sadržaji vjeronauka i kateheze tako postaju prenositeljima komunikacijskih i socijalnih kompetencija. Sve to, dakako, zahtijeva da i sami vjeroučitelji/ce i katehete/listice u svojoj temeljnoj i trajnoj formaciji imaju mogućnost stjecati potrebnu komunikacijsku kompetenciju. Autorica smatra da u tom smislu treba pre-misliti i preoblikovati postojeće oblike formacije vjeroučitelja/ica i kateheta/listica.

Ključne riječi: Komunikacija u vjeronauku, komunikacija u katehezi, odgojna komunikacija, komunikacijski proces, komunikacijski čimbenici, razine komunikacije, autentična komunikacija, interaktivno usvajanje sadržaja, cjeloviti govor, jezični sustavi, internet i vjeronauk, odgoj za medije, metakomunikacija, tipovi komunikacijskih sadržaja, sporazumijevanje, komunikacijska kompetencija, vjeroučitelj.

UVOD

U suvremenom društvu, koje se smatra društvom komunikacije i komunikacijskih medija, komunikacija zauzima tako značajno mjesto da se katkada čini kao da

sve ovisi o komunikaciji i da se sve svodi na kakvoću komuniciranja.¹ U 20. stoljeću

¹ Pojačano zanimanje za učenje i proučavanje ljudske komunikacije zamjetno je osobito u novije vrijeme i na našim prostorima. To se, dakako, odnosi

komunikacija je došla u središte znanstvenog proučavanja, a tehnika primijenjena na područje komunikacije doživjela je upravo vrtoglavi razvoj.² Ipak, streloviti razvoj novih tehnologija informiranja i komuniciranja koje omogućuju do sada neviđeno brzu razmjenu informacija te stvaranje globalnih veza po kojima svijet sve više postaje »globalno selo«, ne pretvara se automatski u uspjelu komunikaciju, u stvarnu međusobnu povezanost i razumijevanje, u istinske susrete i dijalog među ljudima i narodima.³ Spomenuti razvoj i ekspanzija sredstava društvenog priopćavanja više su signal potrebe, pa i gladi, za istinskom ljudskom komunikacijom, negoli izraz već razvijene kulture međusobnog komuniciranja. Ključnu ulogu u izgradnji, promicanju i njegovanju kulture komuniciranja imaju zasigurno odgoj i obrazovanje, a u njemu na osobit način sudjeluju religiozni odgoj i obrazovanje. Religiozni odgoj i religiozno učenje odvijaju se unutar komunikacijskog procesa, odgajaju za kulturu komuniciranja i smjeraju komunikaciji shvaćenoj u smislu međusobnog (spo)razumijevanja. Zbog toga komunikaciju kao bitnu sastavnicu i odrednicu svakog oblika religioznog odgoja i učenja, a napose vjeronauka i kateheze, valja uvijek iznova propitivati, promišljati i poboljšavati.

1. KOMUNIKACIJA KAO ANTROPOLOŠKA I TEOLOŠKA DATOST

Komunikacija je uistinu praiskonska ljudska potreba i temeljno ljudsko obilježje. Ono je toliko temeljno da o njemu najčešće i ne razmišljamo. Komunikacija nas određuje kao društvena bića, kao bića koja se ostvaruju u odnosu. Čovjek komunicira svime što jest i što čini, pa i onda kada

toga nije svjestan. Jedan od temeljnih aksioma komunikacije prema Paulu Watzlawicku glasi da *nije moguće ne komunicirati*.⁴ I onda kada ne želimo komunicirati, priopćujemo drugima poruku. Čovjek komunicira verbalno (riječima) i neverbalno (govorom svoga tijela i ponašanjem kao

---

i na područje komunikacije u odgoju i obrazovanju. Usp. primjerice: M. BRATANIĆ, *Mikropedagogija. Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*. Priručnik za studente i nastavnike, Školska knjiga, Zagreb 1990; P. BRAJŠA, *Pedagoška komunikologija. Razgovor, problemi i konflikti u školi*, Školske novine, Zagreb 1993, te brojne prijevode stranih autora koji se bave navedenim pitanjima. Tema pedagoške i didaktičke komunikacije aktualna je i u odnosu na školski vjeronauk. Zavod za školstvo Republike Hrvatske i Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije organizirali su, primjerice, od 29. rujna do 1. listopada 2004. u Lovranu seminar za vjeroučitelje voditelje stručnih vijeća, mentore, savjetnike i školske nadzornike/savjetnike na temu *Pedagoška komunikologija u području školskoga vjeronauka – teorija i praktična umijeća*. Usp. <http://www.nku.hbk.hr/skupovi/index.html>. Autorica ovog članka također je, na zamolbu predstojnikâ Katehetskih ureda, održala predavanja na stručnim skupovima za vjeroučitelje Splitsko-makarske nadbiskupije 19. veljače 2005. u Splitu na temu *Vjeronauk i kateheza kao komunikacijski čin*, a za vjeroučitelje Vrhbosanske nadbiskupije 3. rujna 2005. u Sarajevu na temu *Važnost komunikacije u vjeronauku i katezezi*. Za aktualnost teme usp. također: J. ŠIMUNOVIĆ, *Interpersonalna komunikacija u nastavi školskog vjeronauka*, u »Kateheza« 27(2005)2, 101-113.

² Usp. F. LEVER, *Komunikacijske znanosti*, u: M. PRANJIC (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1991, 376-379; ondje 376.

³ Usp. M. HEIMBACH-STEINS, *Bildung für die Welsgesellschaft. Sozialthebische Sondierungen*, u »Stimmen der Zeit« 127(2002)6, 371-382; ondje 371-372.

⁴ J. H. BEAVIN – D. D. JACKSON – P. WATZLAWICK, *Menschliche Kommunikation. Formen, Störungen, Paradoxien*, Huber, Bern 1969 (102000), 53. Riječ je o već klasičnom djelu P. Watzlawicka i njegovih suradnika koje je objavljeno 1967. godine (engl. izbornik: *Pragmatics of Human Communication*, W. W. Norton & Co, Inc., New York). Watzlawickovu teoriju komunikacije u Hrvatskoj je osobito popularizirao P. Brajša.

npr. pogledom, mimikom lica, gestama i pokretima, načinom govora, smještajem u prostoru, korištenjem vremena, načinom odijevanja, načinom oblikovanja svakodnevnog pozdrava, ali i svakim predmetom koji upotrebljava s određenom nakanom i koji tako postaje sastavnim dijelom komunikacijskoga koda).⁵ Svatko u komunikaciju unosi svoju osobnost i osobnu povijest, vlastite životne izbore, znanja i iskustva, svoj način življenja i odnošenja prema ljudima.

No, komunikacija nije samo bitna *antropološka*, nego i *teološka* kategorija. Božja objava priopćena je i utkana u interpretacije konkretnih ljudi s određenim pretpostavkama i shvaćanjima u konkretnoj situaciji. Svaki pokušaj razumijevanja objave također je dijaloški, a ne monološki događaj.⁶ I sama vjera rađa se i prenosi u procesu komunikacije. Ta bitna komunikativna struktura objave i vjere mora se prepoznati u vjeronauku i katehezi koji su usmjereni na razumijevanje objave te buđenje, rast i produbljivanje vjere.

2. KOMUNIKACIJA U VJERONAUKU I KATEHEZI

Zapitamo li se koje je mjesto komunikacije u katehezi i vjeronauku, onda ponajprije možemo ustvrditi da se sveukupna kateheza i vjeronauk odvijaju u znaku komunikacije. Njezinu ulogu možemo promatrati s tri aspekta: kao *sustav komunikacijskih čimbenika* koji stvaraju pedagoško ozračje i čine kontekst unutar kojega se odvijaju procesi religioznog poučavanja i učenja, kao *put, metodu ili način* postizanja ciljeva i posredovanja vjeronaučnih i katehetskih sadržaja, ali i kao *cilj* vjeronauka i kateheze koji osposobljavaju za dijalog i sporazumijevanje. Sva tri navedena aspek-

ta komunikacije najuže su međusobno povezana i isprepletana.

2.1. *Važnost odgojno-obrazovnog konteksta i neverbalnih komunikacijskih sustava u vjeronauku i katehezi*

Komunikacija u katehezi i vjeronauku širi je i sveobuhvatniji pojam od same didaktičke komunikacije. Sustav komuniciranja u vjeronaučnoj nastavi i katehezi obuhvaća čitav niz – materijalnih i personalnih – komunikacijskih čimbenika i kodova. U sustav neverbalnog komuniciranja pripada već i sam materijalni ambijent u kojemu se događaju religiozni odgoj i religiozno učenje počevši od izgleda i opremljenosti školske zgrade i učionica odnosno pastoralnog centra i katehetskih dvorana, preko razine održavanja čistoće, pa do didaktičkih sredstava i pomagala koja postoje i koja se efikasno koriste. U odgojno-obrazovni komunikacijski kontekst pripada napose socijalni ambijent u kojemu se odvijaju religiozni odgoj i kateheza. Riječ je o sustavu postojećih odnosa u školi ili župnoj zajednici, o općoj atmosferi u međusobnom komuniciranju, o konverzijskim oblicima koji se upotrebljavaju te o osobnim, kulturnim i profesionalnim obilježjima pojedinih nastavnika odnosno kateheta i pastoralnih djelatnika koja određuju kakvoću njihove međusobne i odgojne komunikacije. Svi ti sustavi komuniciraju određene poruke i sastavni su dio sveukupne odgojno-obrazovne komunikacije i komunikacijskog ozračja.

⁵ Usp. M. ARGYLE, *Il corpo e il suo linguaggio. Studio sulla comunicazione non verbale*, Zanichelli, Bologna 1980 (engl. izvornik: *Bodily Communication*, Metuen, London 1975); P. BRAJŠA, *Pedagoška komunikologija...*, 18-25.

⁶ Usp. K. LEHMANN, *Vom Dialog als Form der Kommunikation und Wahrheitsfindung in der Kirche heute*, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn 1994.

U komunikaciju u vjeronauku i katehazi pripada posebno interpersonalna komunikacija između vjeroučitelja i/ili katehete i učenika te učenika međusobno. Osobitu pozornost pritom treba obratiti neverbalnoj komunikaciji u koju pripada: izraz vjeroučiteljeva lica i tempo kojim stupa u razred, stav kojim poziva učenike na tišinu, rad i suradnju, način na koji upravlja nastavnim procesom, način na koji shvaća svoj posao i na koji se odnosi prema učenicima, ali i način na koji se učenici odnose prema njemu, na koji prihvaćaju njegove poticaje i zadatke, na koji se odnose jedni prema drugima i na koji reagiraju na odgovore i reakcije drugih učenika.

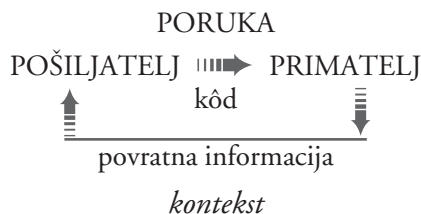
Vjeroučitelj je posrednik i onda kada toga nije svjestan. On govori o Bogu na mnogo načina. Njegova neverbalna komunikacija često je jača od verbalne. To je tako zato što neverbalnu komunikaciju teže kontroliramo nego verbalnu. Vjeroučiteljeva osobnost kao komunikator ima odlučujuće značenje za socijalno-etičku dimenziju nastave koja naglašava ulogu nastavnika kao uzora i živog svjedoka osobnih, kulturnih, društvenih i profesionalnih vrednota, znanja i ponašanja koja se nude učniku na usvajanje. Riječ je o kvaliteti njegova društvenog djelovanja u školskom ambijentu, o njegovu svjedočenju pozitivnog načina bivstvovanja, odlučivanja, djelovanja i njegovih odnosa prema drugima. Nastavnikova osobnost je najutjecajnije sredstvo posredovanja i izgradnje religioznih i moralnih stavova kod učenika. Samo onda ako je njegovo ponašanje kongruentno s porukom koju prenosi putem nastavnih sadržaja, on će utjecati na izgradnju određenih moralnih stavova kod učenika, na njihovo usvajanje vrednota i razvijanje sposobnosti uspostavljanja pozitivnih socijalnih odnosa. Jedino ako vjeroučitelj sam nastoji živjeti od vjere i ravnati se pre-

ma vrednotama i moralnim normama koje zastupa, on može utjecati na to da ih i učenici pozitivno dožive i usvoje. Nastavnik/ica, a osobito vjeroučitelj/ica za svoje je učenike uzor, objekt trajnog promatranja, imitiranja i pounutrašnjivanja; on/a je tema njihovih rasprava s prijateljima, pogotovo s obzirom na to koliko je pošten/a, pravedan/na, koliko poštuje i uvažava svaku osobu, koliko je tolerantan/na i koliko je savjestan/na u svome poslu. Vjeroučiteljev moralni karakter očituje se i priopćuje kroz svaki njegov odgovor na učeničko pitanje, kroz svaku raspravu ili problem, kroz njegovo vrednovanje i kroz sudove koje izriče o učenicima.

2.2. *Komunikacija kao način posredovanja sadržaja i postizanja ciljeva u vjeronauku i katehazi*

2.2.1. Složenost komunikacijskog procesa i razumijevanje poruke

Kada komunikaciju, shvaćenu kao priopćavanje i interakciju, promatramo kao *način* na koji se posreduju sadržaji i postizuju ciljevi religioznog odgoja i obrazovanja, onda si ponajprije moramo posvijestiti činjenicu da je ljudska komunikacija *složena* pojava koja se odvija pomoću *znakovnih sustava* (ili različitih govornih kodova – verbalnih i neverbalnih) kojima *priopćavatelj/posiljatelj* izriče (kodira) određenu *poruku* (sadržaj, ideju, misao, emotivno stanje itd.), a koju *primatelj* znakova dekodira (odčitava) i na nju reagira šaljući *povratnu informaciju* čime sam postaje pošiljateljem nove poruke.

Razumijevanje poruke ovisi o tome govore li njezin pošiljatelj i primatelj istim jezikom (govornim kodom) ili ne, zatim o *kontekstu* u kojemu se komunikacija odvija, a koji znakovima pridaje različita značenja, te o mogućim mehaničkim ili semantičkim smetnjama («šumovima») koje mogu izmijeniti ili iskriviti sadržaj poslana ili namjeravane poruke.⁷ Kada govorimo o didaktičkoj komunikaciji kontekst uvijek uključuje i prethodna znanja, stavove, predrasude, iskustva i druge informacije kojima raspolaže ili ne raspolaže primatelj ili pak sam pošiljatelj poruke, a koje utječu na njezino razumijevanje. Za vjeroučitelja i katehetu to znači da u svom posredovanju ne smije razmišljati samo o ciljevima i sadržajima koje u vjeronauku i katehezi želi posredovati te o metodama kojima će to najprimjerenije učiniti, nego da istodobno mora razmišljati o tome koja predznanja, predodžbe, iskustva i stavove u odnosu na određene sadržaje može kod učenika pretpostaviti, na koji način će to provjeriti i kako će se na njih nadovezati da bi učenicima omogućio ispravno razumijevanje i usvajanje sadržaja te postizanje odgojno-obrazovnih ciljeva.

U nastavnoj komunikaciji treba nadalje voditi računa o tome da se jednim te istim govornim kôdom mogu izreći različite poruke. Tako se, primjerice, trubom automobila može nekoga pozdraviti («Dobar dan!»), može mu se svratiti pozornost na vlastitu prisutnost («Čekajte, gospodine, i ja sam tu!»), može ga se ukoriti («Ovo je zaista bezobzirno!») ili zaustaviti («Kamo ćete, damo?!»). Značenje se odgonetava ovisno o kontekstu u kojemu se poruka izriče. Povezanost između znaka i njegova značenja ovisi i o kulturi u kojoj se komunikacija događa. Jedan te isti znak može u različitim kulturama imati različita značenja.⁸ U vjeronauku i katehezi višeznačnim

tumačenjima otvoreni su osobito neverbalni sustavi znakova kojima komuniciramo (slika, zvuk, radnja, pokret), ali i slikoviti i simbolički jezik. Tim je govornim kodovima, stoga, često potrebna nadopuna verbalnim preciziranjem, pojašnjavanjem i dopunjavanjem.

U komunikacijskom kontekstu odnosno u učevnoj situaciji mogu postojati i različite *smetnje* koje utječu na razumijevanje i usvajanje poruke. Je li sadržaj primljene poruke istovjetan sadržaju poruke koja je poslana, može se provjeriti samo putem povratne informacije koja postaje novom porukom i kojom primatelj postaje novi pošiljatelj. Razumijevanje i sporazumijevanje u komunikaciji (priopćavanju) može se, dakle, provjeravati jedino *trajnom interakcijom* između pošiljatelja i primatelja poruke.⁹ Ta spoznaja ima očite reper-

7 Usp. F. LEVER, *Komunikacija*, u: M. PRANJIĆ (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1991, 373-376; ondje 374. Shema kojom se prikazuju bitni čimbenici u komunikacijskom procesu (pošiljatelj, poruka, kôd, primatelj, povratna informacija, kontekst) kao i njoj slične sheme dopunjena su verzija prikaza komunikacijskoga čina kako ga je još 1948. godine definirao američki sociolog Harold Dwight Lasswell u svojoj teoriji komunikacije. Lasswell je komunikaciju definirao pomoću četiriju pitanja: *tko kaže, što kaže, kome kaže i s kojim učinkom*. Njegova je shema poznata kao shema 4 W (prema engleskom: *Who says, What says, to Whom, with What effect*). Usp. http://hal9000.cisi.unito.it/wfl/FACOLTA/Scienze-Pol/Didattica-/I-corsi-ol/Sociologia3/Unit--didat/Media.-2.doc_cvt.htm. Ta se shema kasnije nadopunjavala pitanjima: *kojim kanalom i u kojem kontekstu* (u kojim uvjetima). Vidi također: M. BRATANIĆ, *Mikropedagogija...*, 80-82; L. BOGNAR – M. MATIJEVIĆ, *Didaktika*, Školska knjiga, Zagreb 1993, 254; P. BRAJŠA, *Pedagoška komunikologija...*, 16-17.

8 Općenito se može reći da je stvarnost koju percipiramo, promatrana u njezinoj kulturnoj dimenziji, zapravo skup znakova koje poznajemo i dekodiramo kroz naočale kulture u kojoj smo odrasli i u kojoj živimo.

9 Usp. bilj. 7.

kusije na samu strukturu vjeronaučne nastave i katehetskih susreta. Ona nas stavlja pred pitanje: odvija li se moja nastava pretežno kao monolog ili kao trajni dijalog u kojemu neprestano provjeravam ispravnost prijema sadržaja koje sam želio/ljela posredovati, u kojemu se nastojim pojasniti i doreći te koji mi otkriva nove aspekte sadržaja koje ni sam/a nisam ranije uočio/la.

2.2.2. Komunikacija na razini sadržaja i na razini odnosa

Komunikacija u vjeronaučnoj nastavi, kao i općenito, odvija se na dvije razine: na razini *sadržaja* i na razini *odnosa*.¹⁰ U komunikaciji se tako mogu razlikovati dvije poruke: jedna koja se odnosi na sadržaje o kojima se razgovara ili govori, a druga koja se odnosi na vrstu odnosa koji postoji između subjekata koji komuniciraju. Dok izražavamo tvrdnje o nečemu, istodobno točno označavamo uvjete u kojima se odvija susret: tko ima veću moć, koji nas oblik čuvstvenog odnosa povezuje itd. Isti sadržaj (npr. pozdrav »Dobar dan«) može se izreći tako da odaje prezir ili poštovanje prema sugovorniku. On može potvrditi ideju da »ovdje zapovijeda samo jedan« ili pak ideju da su svi jednaki i da međusobno surađuju. Svaka je poruka obično popraćena uputama za njezinu dekodifikaciju (metakomunikacija) koje mogu ukazivati na proturječnost sadržaja. »Tako se može dogoditi da se riječima izražava poštovanje, a bojom glasa se to opovrgava.«¹¹ Napetost u komunikaciji obično i nastaje ako se loši međusobni odnosi žele prikriti razlikama i nesporazumima na razini sadržaja. Zbog toga je u vjeronauku i katehezi emocionalno topao odnos prema učenicima i vjeroučiteljev demokratski stil vođenja nastave ključna pretpostavka za dobar prijem i usvajanje poruke.¹²

2.2.3. Uvjeti za autentičnu komunikaciju

Imajući na umu činjenicu da kateheza i vjeronauk trebaju biti mjesto gdje se događa i uvježbava autentična ljudska komunikacija, možemo *u obliku sinteze* istaknuti temeljne uvjete za takvu komunikaciju, kako ih navodi Franco Lever.

1. »Da bi se ostvarila autentična ljudska komunikacija, pošiljatelj i primatelj [poruke] moraju biti motivirani za interakciju na temelju obostrana poštovanja i zajedničkog zanimanja za određeni sadržaj. Kad se ostvari taj uvjet, pošiljatelj pazi i na konkretne uvjete u kojima se odvija dijalog i na iščekivanja primatelja. Primatelj sa svoje strane stvaralački sudjeluje u susretu uvijek kad se osjeća poštivanim i kad u poruci koja mu se nudi prepoznaje mogući odgovor na svoja pitanja.«¹³ Ova nam tvrdnja, osim važnosti *dimenzije odnosa* u didaktičkoj komunikaciji, podcrtava i odlučujuću važnost *motivacije* u vjeronaučnoj nastavi i katehezi. Bez motivacije nema učenja, bez nje nema zanimanja ni raspoloživosti za primanje sadržaja. I motivacija i samo komuniciranje sadržaja u vjeronaučnoj nastavi i katehezi moraju, pak, voditi računa o iščekivanjima, potrebama i konkretnim situacijama djece i mladih, koji ponudene im sadržaje moraju moći prepoznati kao mogući odgovor na svoja pitanja i svoje odgojno-obrazovne potrebe.

¹⁰ Usp. J. H. BEAVIN – D. D. JACKSON – P. WATZLAWICK, *Menschliche Kommunikation...*, 56. Friedemann SCHULZ VON THUN navedenim je dvjema razinama i aspektima komunikacije pridodao još dva: samoočitovanje pošiljatelja poruke i apel koji on upućuje primatelju. Usp. ISTI, *Kako međusobno razgovaramo. 1. Smetnje i razjašnjenja. Opća psihologija komunikacije*, Erudita, Zagreb 2001.

¹¹ F. LEVER, *Komunikacija...*, 374; usp. 374-375.

¹² Vidi točku 2.1. ovog priloga.

¹³ F. LEVER, *nav. cl.*, 375.

2. Drugi uvjet za autentičnu komunikaciju jest da se za *kodifikaciju i dekodifikaciju* (izražavanje i odčitavanje) poruke *upotrebljavaju isti kodovi*, odnosno isti jezik, te da pošiljalatelj mora provjeriti raspolaže li i primatelj svim onim informacijama koje su potrebne za odčitavanje poruke, a za koje pošiljalatelj drži da su poznate.

3. Treći uvjet za ostvarivanje autentične komunikacije jest da i pošiljalatelj i primatelj poruke *imaju ravnopravnu moć nad procesom komunikacije* koji se upravo odvija. To znači da oba sugovornika zajedno jamče uspjeh komunikacije time što dijalogom signaliziraju eventualne pogreške i nesporazume na razini upotrebe kôda i na razini metaporukâ. Jedino ako postoji trajna i ravnopravna interakcija, ljudi se uspijevaju razumjeti i međusobno komunicirati. S druge strane, u polasku priznata ravnopravnost otklanja ili smanjuje napetost na razini odnosa, što pridonosi boljem međusobnom razumijevanju na razini sadržaja.

Sukladno tome vjeroučitelj mora u razred stvoriti klimu pozitivnih odnosa te ispravnu i stabilnu platformu komuniciranja, koja se temelji na dubokom i iskrenom prihvaćanju svakog učenika. To znači da vjeroučitelj mora biti trajno pozoran na učeničke poteškoće i nesigurnosti u učenu te ih razumjeti, hrabriti i pomoći im da te poteškoće prevladaju. Poštivanje dostojanstva i cjelovitosti učenikove osobe za vjeroučitelja također znači da će stvoriti takve unutarnje i vanjske uvjete da svaki učenik može skladno i primjereno rasti i sazrijevati, osposobljavajući se za slobodno i odgovorno ljudsko odlučivanje i djelovanje.

4. Četvrti uvjet za dobru i autentičnu komunikaciju jest da i pošiljalatelj i primatelj poruke budu *otvoreni za veću istinu*, tj. da budu zainteresirani da ne nametnu svoju istinu, nego da surađuju kako bi došli

do shvaćanja poruke koja je bogatija od one koju je već shvatio jedan ili drugi. Takav stav zahtijeva askezu, jer u srcu treba imati »nemir, čežnju za stvarnošću za koju naslućujemo da je veća od naših riječi i iščekivanja. S katehetskog gledišta to znači priznati se ne gospodarima riječi, nego njezinim služiteljima; ne vojskovođama koji vode druge, nego suputnicima na putovanju; priznati da i mi sami tražimo dublji sklad s Učiteljem koji govori srcu svakog čovjeka prije i bolje od onoga što mi znamo činiti.«¹⁴

2.2.4. Raznolikost komunikacijskih kodova i cjelovitost katehetskog govora

Poznato je da se u komunikaciji općenito jedna te *ista poruka* može izreći na *više načina*. Tako, primjerice, poruku »volim te« možemo izreći riječima, pogledom, darivanjem crvene ruže ili nekim drugim darom, pjesmom koju smo napisali za voljenu osobu, tako da joj potrcimo ususret, da je zagrlimo ili pak tako da se zacrvemo i zbunimo u njezinoj prisutnosti. U skladu s tom spoznajom, u vjeronauku i katezezi je *nekadašnja predominacija verbalnog komuniciranja* (pripovijedanje, izlaganje, tumačenje, čitanje, rad s tekstom, razgovor) zamijenjena – barem se je tome nadati – komunikacijom koja teži cjelovitom govoru te uz riječ uključuje i sliku (fotografiju, karikaturu, reprodukciju, crtež, dijapozitiv), glazbu, pokret, (simboličku) radnju, scensko izvođenje, film i multimedijску projekciju. Primjena različitih sredstava komuniciranja i različitih govornih kodova želi zahvatiti i čovjekov razum i osjećaje

¹⁴ *Nav. čl.*, 376; usp. 375-376; ISTI, *Il fenomeno comunicazionale*, Skripta, Roma 1991/92, 24-27; vidi također: I. ŠTENGL, *Preduvjeti odvijanju pravilne komunikacije*, u »Riječki teološki časopis« 11 (2003)1, 61-74.

i volju te pridonijeti aktiviranju i razvijanju svih njegovih moći i dimenzija.¹⁵

2.2.5. Odnos između jezika i stvarnosti

U vjeronauku i katezezi kao i u pastoralnom radu općenito treba, međutim, imati na umu činjenicu da *novi govor* istodobno stvara i *novi mentalitet*, kao i *obrnuto*. Nova znanja i rasprave o komunikaciji te nova sredstva komuniciranja ne pridonose samo poboljšanju mogućnosti komuniciranja. U vjeronauku i katezezi nije riječ samo o tome da danas imamo na raspolaganju daleko više načina i sredstava za prenošenje sadržaja koji su jednom zauvijek točno određeni. Poruka, naime, nije neovisna o načinu na koji je oblikovana i na koji se komunicira. Poznato nam je da se poruka bilo kojeg teksta, pa tako i biblijskog, može shvatiti samo ako se poznaje kontekst u kojemu je izrečena. Jezik kojim se poruka komunicira, sustavi znakova (ili kodovi) jesu sredstvo pomoću kojega se ostvaruje komunikacija upravo zato što su i kategorija pomoću koje se organizira naše poznavanje stvarnosti. Određeni komunikacijski jezik ili kôd je i prva struktura naših spoznaja. Ta je struktura ujedno *način gledanja na stvarnost* koji je vlastit određenoj društvenoj skupini, narodu, kulturi itd. Svaka civilizacija i svako povijesno razdoblje izgrađuju novu kulturu i ujedno proizvode nove sustave znakova komuniciranja (nove kodove) sposobne da izraze novu kulturu ili nov način gledanja na stvarnost. Tehnički razvoj primijenjen na komunikaciju tako ne samo da ostavlja na raspolaganje sve moćnija sredstva komuniciranja i pospješuje rađanje novih izražajnih oblika (jer su, primjerice, film, radio, televizija i internet izgradili vlastiti izražajni jezik), nego i proširuje granice kulture.¹⁶

Svjedoci smo činjenice da suvremene tehnološke inovacije i brza razmjena infor-

macija stubokom transformiraju i samo društvo. U tom kontekstu će se i tradicionalna školska zadaća prenošenja znanja zacijelo promijeniti prisutnošću novih multimedijalnih tehnika informiranja i komunikacije. Pored stjecanja određenih znanja škola će sve više morati osposobljavati učenike za ciljano prikupljanje, kritičko razlučivanje i primjerenu preradu informacija. Upotreba interneta kao *interaktivnog medija* komunikacije promijenit će i samu nastavu, pa tako i vjeronaučnu. Ovu tvrdnju možemo ilustrirati primjerom školskog odjeljenja koje je – u sklopu jednog pilot-projekta o mogućnostima upotrebe interneta u vjeronaučnoj nastavi – upotrijebilo internet kao sredstvo višeslojnog nastavnog sučeljavanja s temom Božića. Učenici su na web-stranicama ne samo pronašli različita teološka promišljanja o temi Božića i prikupili božićne običaje iz različitih krajeva svijeta, nego su i bili potaknuti da zauzmu kritičko stajalište prema sadržajima privatnog *homepagea* jednog Jehovinog svjedoka koji su se nalazili pod naslovom *Dvadeset i četiri razloga da se ne slavi Božić*. Učenici su u sklopu vjeronaučne nastave na temelju teološke dokumentacije izradili vlastiti kritički osvrt na njegove teze i poslali ih autoru elektroničkom poštom kao otvoreno pismo. Autorova opširna reakcija koja se pojavila na internetu bila je nanovo predmetom nastavnog rada na vjeronauku. Učenici su istodobno putem elektroničke pošte potaknuli diskusiju koju su prihvatile osobe najrazli-

¹⁵ Pitanje sredstava (ili medija) komuniciranja u vjeronauku i katezezi zaslužuje da bude obrađeno u zasebnom prilogu. U točki 2.2.5. ipak ćemo – u sklopu govora o međuovisnosti jezika (izražajnih oblika) i stvarnosti – dotaknuti vjeronaučni i katehetski rad s jednim od novih medija – internetom.

¹⁶ Usp. F. LEVER, *Komunikacijske znanosti...*, 377-379.

čitijih profila, a njezin tijek je također dokumentiran na internetu.¹⁷

Interaktivnost interneta omogućuje učenicima da se povežu sa svojim vršnjacima iz cijelog svijeta, da s njima razmjenjuju mišljenja o pojedinim vjeronaučnim temama te da upoznaju mnoge oblike življene vjere u različitim kulturnim kontekstima. Time se dakako granice učionice virtualno šire na čitav svijet, a učenje se smješta u globalne kontekste. Nužni uvjet i pretpostavka za takvo učenje jest sigurnost o vlastitom identitetu i vlastitoj poziciji te tolerancija i otvorenost prema drugima. U svrhu komunikacije, razmjene informacija i mišljenja učenici će biti potaknuti na izradu vlastitih web-stranica odnosno stranica pojedinih razrednih odjeljenja u sklopu školskih stranica. HTML (Hyper Text Markup Language) ili multimedijalni jezik interneta omogućuje da se na *homepage* osim tekstovnih stave slikovni i tonski, a po potrebi i filmski zapisi, što omogućuje dublje sučeljavanje s temom putem umjetničkih oblika izražavanja.

Vjeronauk će, osim toga, morati osposobljavati učenike kako za kritičku upotrebu medija tako i za ophođenje s neuobičajenim stajalištima te s pluralizmom različitih informacija i ponuda koje se nalaze na mreži. Otvaranje prema javnosti i mnoštvu različitih stajališta pridonosi jačanju vlastitog identiteta putem onoga što povezuje članove jedne te iste zajednice, ali i osposobljava za sporazumijevanje, što je bitna zadaća školskog vjeronauka.

Vjeronauk mora također svratiti pozornost učenika na razliku između *virtualnog* i *realnog* života te na njihovu međusobnu isprepletenost. On mora osposobljavati učenike za ophođenje s *offline* i *online* svijetom, sa stvorenjem Božjim i sa stvorenjem čovjekovim, te s prijelazima iz jednoga svijeta u drugi. Vjeronauk mora temetizirati

upravo pitanje tog prijelaza s komunikacije u kibernetičkom prostoru na komunikaciju u fizičkom svijetu i obrnuto te se kritički sučeliti s fenomenom ekspanzije digitalnih informacija nauštrb analognih, a koje transformacijom atoma u svijet *bitova* i *byteova* ograničavaju osjetno doživljavanje.¹⁸

Kateheza u vjeronauku, kao što vidimo, ne mogu upotrebljavati nove komunikacijske kodove samo zato da bi prenijeli jednom zauvijek točno formulirane sadržaje, nego trebaju nastojati da *upoznaju čovjekovu stvarnost* koja se očituje u *novim izražajnim oblicima* te istodobno što dublje proučavati i promišljati *izvornu poruku* Radosne vijesti koju treba komunicirati u toj novoj stvarnosti.¹⁹ Poruka Kristova evangelja neizmjereno je i neistraživo bogatstvo koje svako vrijeme mora nanovo otkrivati, iznoseći navidjelo njezine nove dimenzije koje daju novo svjetlo našem pojedinačnom i zajedničkom životu u svakome vremenu.

2.3. *Komunikacija usmjerena na sporazumijevanje kao cilj vjeronaučne nastave i katezeze*

Komunikacija u nastavi je najuže povezana s usmjerenošću nastave na subjekt i na socijalno povezivanje. Nastava se, naime, služi medijem govora kako bi postigla međusobno sporazumijevanje subjekata ili socijalni konsenzus. Iz teološke perspektive promatrano i teološkim rječnikom rečeno: u vjeronaučnoj nastavi i katezezi *communicatio* ujedno stoji u službi kršćanske *communio* ili kršćanskog zajedništva. Na tu socijalno poveznju dimenziju komunikacije upozorava napose komunikacijska didaktika koja je jedan od značajnijih no-

¹⁷ Usp. <http://www.rpi-loccum.de>.

¹⁸ Usp. D. PETER, *Religionsunterricht und Internet*, na: <http://www.rpi-loccum.de>: Materialien zum Downloaden.

¹⁹ Usp. F. LEVER, *Komunikacijske znanosti...*, 379.

vijih didaktičkih pravaca koji se uvažavaju i u vjeronaučnoj didaktici.²⁰

Sporazumijevanje ili konsenzus potreban je naročito kada je riječ o posredovanju sadržaja koji se odnose na religiozna i svjetonazorska uvjerenja te vrijednosne stavove. Vjeronaučna nastava koja teži k usmjeravanju života i djelovanja, a događa se u kontekstu društveno-kulturnog pluralizma, mora biti koncipirana tako da u njoj središnje mjesto zauzima nastojanje oko međusobnog sporazumijevanja. U takvoj nastavi učenje se *događa već u samoj komunikaciji i u razmišljanju o tome kako se komunicira(lo)*. Momente metakomunikacije (komunikacije o komunikaciji) treba uvrstiti već u samo planiranje nastave. Jezična komunikacija u tom smislu služi i međusobnom razumijevanju, ali i *sporazumijevanju* učenika i nastavnika o određenim normama, pravilima i ciljevima interakcije koja se događa u nastavnom procesu.²¹

2.3.1. Različiti tipovi sadržaja u vjeronaučnoj i katehetskoj komunikaciji

Oslanjajući se na njemačkog filozofa i sociologa J. Habermasa²², moguće je ustvrditi da se jezična komunikacija razlikuje prema tome dolazi li u njoj do izražaja *asertorički, ekspresivni ili normativni* sadržaj. Kod asertoričkog sadržaja (lat. assertio = izjava, tvrdnja) riječ je o tvrdnjama ili ustanovljivanju objektivnih činjenica, kod ekspresivnog sadržaja radi se o iskazima o osjećajima, a kod normativnog o normama djelovanja. Komunikacija je, sukladno tome, kod asertoričkih iskaza usmjerena na *istinitost i točnost* tvrdnji i podataka, kod ekspresivnih sadržaja na *autentičnost* iskaza o osjećaju, a kod normativnih na *legitimitet i utemeljenost* normi ponašanja.

U vjeronaučnoj nastavi najmanje su problematični asertorički iskazi u kojima je riječ o tvrdnjama deskriptivne naravi o

objektivnim činjenicama. Zbunjenost se može pojaviti jedino ako učenicima, primjerice kod biblijskih iskaza, nije dovoljno jasno kod kojih je iskaza riječ o točnosti u prirodoznanstveno-objektivnom smislu, a kod kojih o simboličkom ili metaforičkom smislu. Za taj drugi smisao učenike treba tek odgajati, jer im je prirodoznanstveno-analitički jezik kao sredstvo tumačenja stvarnosti daleko bliži nego slikoviti govor za koji se drži da se upotrebljava samo onda kada manjkaju argumenti.

²⁰ Nakon što je Jürgen Habermas (1929) apstraktno-teoretski skicirao svoju socijalnu teoriju komunikacije u smislu komunikacijskog djelovanja, pojam komunikacije je od sedamdesetih godina 20. stoljeća ušao i u pedagogiju i didaktiku te stekao svoje prominentne zastupnike kao što su Klaus Schaller, Karl Hermann Schäfer, Dieter Baacke, Klaus Mollenhauer i dr. O njihovim pedagoškim koncepcijama vidi: J. SAMMET, *Kommunikationstheorie und Pädagogik. Studien zur Systematik 'Kommunikativer Pädagogik'*, Königshausen & Neumann Verlag, 2004. Komunikacijska didaktika, koja s teološke strane ima svoje utemeljenje u ekzilogiji zajedništva Drugoga vatikanskog sabora, našla je svoje mjesto i svoje predstavnike i u religijskoj pedagogiji. Usp. E. FEIFEL, *Didaktische Ansätze in der Religionspädagogik*, u: H.-G. ZIEBERTZ – W. SIMON (Hg.), *Bilanz der Religionspädagogik*, Patmos, Düsseldorf 1995, 86-110; ondje 104-107; G. HILGER – H.-G. ZIEBERTZ, *Allgemeindidaktische Ansätze einer zeitgerechten Religionsdidaktik*, u: G. HILGER – S. LEIMGRUBER – H.-G. ZIEBERTZ, *Religionsdidaktik. Ein Leitfaden für Studium, Ausbildung und Beruf*, Kösel, München 2001, 88-101; ondje 92-97. Među hrvatskim kateheticarima komunikacijsku didaktiku zastupa osobito J. BARIČEVIĆ. Usp. ISTI, *Tipovi komunikacije u katehezi*, u: *Permanenti odgoj kršćanske zajednice*. Zbornik radova V. katehetske ljetne škole u Zagrebu 1975, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1977, 167-177; posebno 171-174; ISTI, *Katehetsko-komunikacijski pristupi u susretu s biblijskim tekstovima*, u »Diacovensia« 2 (1994) 1, 110-145.

²¹ Usp. G. HILGER – H.-G. ZIEBERTZ, *Allgemeindidaktische Ansätze...*, 93.

²² Usp. J. HABERMAS, *Theorie des kommunikativen Handelns*, 2 sveska, Suhrkamp, Frankfurt a. M. 1981; ondje sv. II, 45 sl.

Komunikacija ekspresivnih sadržaja kojima se priopćavaju osjećaji ne provjerava se s obzirom na točnost ili legitimnost iskaza, nego samo s obzirom na njihovu autentičnost ili izvornost. Takvi iskazi imaju veliko značenje kada se njima želi pojačati točnost, važnost ili korisnost određenih stavova i uvjerenja. Nastavnikove izjave ekspresivne naravi imaju značaj svjedočanstva, ukoliko nije upitna autentičnost njegova života. Takve izjave obično ne trebaju daljnju raspravu. Za školsku situaciju posebno je važno naglasiti da nastavnik treba osigurati atmosferu povjerenja i poštovanja u kojoj će se ekspresivni sadržaji zaštititi od mogućih zloraba i povreda.

Postizanje konsenzusa ili sporazumijevanje važno je osobito kod normativnih sadržaja. Sadržaji kršćanske poruke uvijek su i određeni zahtjev za slušatelje. Kada je riječ o takvim zahtjevima, imperativima i normama djelovanja, vjeroučitelj/ica i kateheta/istica treba biti osobito pozoran/na na način njihova posredovanja. Upravo kod takvih sadržaja treba obratiti dostatnu pozornost na učevni kontekst i prethodne stavove učenika, ostaviti prostora za protuslovljenje i kritiku te intencionalno uključiti u nastavu elemente metakomunikacije.²³

2.3.2. Uvježbavanjem promjene perspektive prema sporazumijevanju i zrelosti

Na putu dolaženja do konsenzusa i osposobljavanja za komunikaciju i zajedništvo uopće, djecu i mlade treba postupno uvježbavati u sposobnosti *mijenjanja perspektive promatranja*. Sposobnost distanciranja od vlastite perspektive i preuzimanja tuđe perspektive bez predrasuda pretpostavka je komunikacije koja je usmjerena na sporazumijevanje. Promijeniti perspektivu gledanja na određene sadržaje i probleme znači moći se uživjeti u ulogu drugoga i zauzeti njegova stajališta. To

istodobno znači da se osoba može distancirati od vlastite pozicije, od vlastitih uvjerenja i argumenata. Sugovornik mora biti u stanju, odnosno mora se uvježbavati u tome da razumije izjave drugoga u njegovom smislu te da zna rekonstruirati ono što drugi uistinu misli. Prijelaz od »ja-perspektive« na »ti-perspektivu« prvi je stupanj na putu do preuzimanja »mi-perspektive« i dolaženja do konsenzusa. Tako se ono što misle pojedinci (ja i ti) stavlja u odnos prema široj zajednici društva ili Crkve. Djecu i mlade treba osposobljavati za to da provjeravaju vlastite stavove i gledišta, da ih konfrontiraju s drugima te da promišljaju o tome može li i šira zajednica (Crkva, društvo ili skupina osoba koje pogađa određeni stav) potvrditi ono s čime se eventualno oni međusobno slažu (npr. prihvaćanje zlatnog pravila ili kategoričkog imperativa kao općeg usmjerenja za ponašanje). Ako, primjerice, uzmemo pitanje može li se dozvoliti eutanazija, učenike treba najprije potaknuti da pronađu i nabroje argumente njezinih zagovornika i protivnika. Zatim trebaju otkriti iz koje perspektive razmišljaju pojedine skupine: iz perspektive pogođenog, obitelji, liječnika, crkve, društva, etike itd. Potom trebaju odvojiti koja vrijednosna mjerila (humana, ekonomska, moralna, religiozna i sl.) sadrže pojedine perspektive i pojedini argumenti te utvrditi postoje li načela oko kojih se svi mogu složiti. Učenici se ponajprije moraju vježbati u preuzimanju drugih perspektiva i argumenata, rekonstruirati ih i provjeriti jesu li ih razumjeli, a onda tragati za nadređenim mjerilima na osnovi kojih se mogu prosuđivati pojedina stajališta.

Jasno je da djeca i mladi sposobnost mijenjanja perspektive i uživljanja u tuđu

²³ Usp. G. HILGER – H.-G. ZIEBERTZ, *Allgemeindidaktische Ansätze...*, 93-95.

situaciju moraju tek steći. Njihovo će se uvažavanje i tretiranje kao partnera komunikacije koja je usmjerena na sporazumijevanje, stoga, oblikovati *sukladno dobi i stupnju psihosocijalnog razvoja* na kojemu se nalaze. Pritom treba također voditi računa o pojedinačnim situacijama i uvjetovanostima učenika s obzirom na sposobnost promjene perspektive i zauzimanje kritičkog stajališta, što znači da se ne može automatski slijediti logika kvantitativnog povećavanja dozvoljive mjere intersubjektivnosti s učeničkim napredovanjem iz godine u godinu školovanja. No, načelno i dosljedno usmjerenje didaktike na intersubjektivno sporazumijevanje važno je za svaki odgoj koji se zasniva na slobodi i poštivanju dostojanstva ljudske osobe, što na poseban način vrijedi za odgoj koji se zasniva na kršćanskoj slici čovjeka. Sučeljavanje učenika sa svijetom, s mentalitetom i iskustvom suvremenog svijeta, tako nije samo priključna točka za sadržaje kršćanske vjere koji se u vjeronauku posreduju, nego je ono ujedno put do razumijevanja sadržaja. Učenici na taj način nisu primatelji gotovih interpretacija, nego njihovi suautori.

Već smo ranije napomenuli da je i sama Božja objava utkana u interpretacije konkretnih ljudi. Naše razumijevanje objave također je uvijek fragmentarno, iako ta fragmentarnost ne dotiče samu objavu. Vjeronaučna nastava koja je svjesna te fragmentarnosti bez straha daje prostora učeničkim interpretacijama i načelno ih tretira kao ravnopravne partnere u komunikaciji. Ona je svjesna da komunikacija nije samo sredstvo dolazna do istine, nego da je i sama vjera usidrena u komunikacijskim procesima.²⁴

2.4. *Komunikacijska kompetencija*

Iz svega dosad rečenoga dade se zaključiti da komunikacija kao *platforma, put i*

cilj vjeronaučne nastave i kateheze ima središnje značenje u procesima religioznog odgoja i obrazovanja. Stoga je razumljivo da vjeroučitelji i vjeroučiteljice, katehete i katehistice koji upravljaju tim procesima moraju u svojoj temeljnoj i trajnoj formaciji *steći* primjerenu *komunikacijsku kompetenciju*. Ona uključuje: stjecanje teoretskih znanja o fenomenu i zakonitostima komunikacije te o različitim sustavima znakovna pomoću kojih se odvija ljudska komunikacija, poznavanje psiholoških procesa vezanih uz kodiranje i dekodiranje poruke, poznavanje različitih načina kojima svaki čovjek u svakodnevici upravlja procesom komunikacije kao i poznavanje devijantnih oblika interakcije. Uz teoretska znanja koja upoznaju s fenomenom komunikacije te posvješćuju njenu složenost i važnost, potrebno je i praktično vježbanje i učenje specifičnih vještina i sposobnosti interpersonalne i didaktičke komunikacije te upotrebe sredstava društvenog komuniciranja²⁵, ali i uvježbavanje sposobnosti uočavanja i analize različitih komunikacijskih smetnji te primjene strategija u ophođenju s problemima u komunikaciji koji se uvijek iznova pojavljuju. To stjecanje praktične kompetencije započinje već s prepoznavanjem malih ciljeva kao što su: uvježbavanje davanja poruka u prvom licu (ja sam to doživjela/io tako i tako; ja se osjećam ovako ili onako; ako sam dobro shvatila/shvatio, ti mi želiš reći...), davanje povratne informacije, aktivno slušanje i metakomunikacija kao strategija za poboljšavanje komunikacije.²⁶ U tom smislu i u tom smjeru

²⁴ Usp. *nav. dj.*, 95-96.

²⁵ Usp. F. LEVER, *Komunikacijske znanosti...*, 377-378.

²⁶ Usp. H. A. ZWERGEL, *Zur Förderung kommunikativer Kompetenzen in der Ausbildung von Religionslehrern*, u: »Religionspädagogische Beiträge« br. 42/1999, 151-166.

treba kritički promišljati i preoblikovati procese osnovne i trajne formacije vjeroučitelja/ica i kateheta/katehistica kako se od njih ne bi tražilo nešto što im nije niti dano.

ZAKLJUČAK

U ovom smo prilogu pokušali promotriti katehezu i vjeronauk s gledišta komunikacije. Budući da je tema definirana tako da želi posredovati temeljna, ali utemeljena znanja, bilo je moguće tek naznačiti opseg pitanja koja ulaze u njezino razmatranje. Istaknuli smo važnost mreže socijalnih odnosa i materijalnih uvjeta kao komunikacijskih čimbenika u vjeronaučnoj nastavi i katehezi te se usredotočili na didaktičku komunikaciju koja se ostvaruje i verificira na razini ciljeva/sadržaja i na razini odnosa.

Pojedina dostignuća komunikacijskih znanosti i aksiome komunikacije nastojali smo primijeniti na područje didaktičkog posredovanja u vjeronauku i katehezi. Na kraju smo osobito dotaknuli pitanje komunikacije kao načina dolazanja do konsenzusa oko normativnih sadržaja u kršćanskoj vjери. Pritom je postalo razvidno da sam vjeroučiteljev pristup posredovanju vjeronaučnih i katehetskih sadržaja za učenike postaje školom za stjecanje kulture komuniciranja te komunikacijske i socijalne kompetencije. Nadamo se da i ovaj prilog vjeroučitelji/ca/ma i katehetama/isticama koji upravljaju komunikacijskim procesima u asimetričnom didaktičkom odnosu može poslužiti barem kao mala pomoć u stjecanju i/ili jačanju njihove komunikacijske kompetencije.